

İSLÂM HUKUKUNDA BOZGUNCULUK SUÇU VE CEZASI

THE CRIME AND PUNISHMENT OF DISRUPTION IN ISLAMIC LAW

Doç. Dr. Suat ERDOĞAN

Düzce Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Fıkıh Ana Bilim Dalı,
suaterdogan@duzce.edu.tr

Düzce / Türkiye

ORCID: 0000-0002-0051-1244

Özet

İslâm hukukunda suç ve cezalar “ukûbât” başlığı altında kısas, had ve ta‘zîr olmak üzere üç grupta ele alınmaktadır. İslâm hukukunun temel kaynakları olan Kur’an ve sünnette belirlenen suç ve cezalar kısas ve had olarak adlandırılmaktadır. Bunların dışında kalan suç ve cezaları belirleme yetkisi siyasi otorite ve hâkimlerin takdirine bırakılmıştır. İslâm ceza hukukunda oldukça geniş bir yer tutan bu alan ta‘zîr suç ve cezaları olarak isimlendirilmektedir. Bu makale terör suçunu düzenleyen Mâide sûresi 33. âyeti etrafındaki tartışmaları konu edinmektedir. Âyette geçen “bozgunculuk” ifadesinden hareketle “fesad” ile “zulüm” kavramlarının anlam ve cezaların farklılaşmasındaki etkisi üzerinde durulmaktadır. Hukukçuların çoğunluğu terör suçlarında öngörülen ölüm cezasının sadece öldürenler hakkında olduğu kanaatindedir. Bununla birlikte ta‘zîr suçları bağlamında bozgunculuğun bir suç olarak kabul edildiği ve tarihi süreç içerisinde “sâ‘î bi'l-fesâd” suçlamasıyla birçok eylemin ölüm cezasına kadar uzanan cezai takibe uğradığı bir gerçektir. Ta‘zîr konusunda siyasi otoriteye tanınan geniş takdir yetkisi çerçevesinde “bozgunculuk” suçlaması ile çok sayıda mağduriyetin oluştuğu bilinmektedir. Geçmişte olduğu gibi bugün ve gelecekte sınırları hukuki olarak tam anlamıyla çizilmeyen “bozgunculuk” suçlamasının yeni mağduriyetler oluşturmada önemli bir potansiyel barındırdığını söylemek mümkündür.

Anahtar Kelimeler: Hukuk, Suç, Ceza, Ta‘zîr, Bozgunculuk.

Abstract

In Islamic law, crimes and punishments are discussed in three groups under the title of "ukûbât": retaliation, hadd and tazir. Crimes and punishments determined in the Quran and Sunnah, which are the basic sources of Islamic law, are called retaliation and hadd. The authority to determine crimes and penalties other than these is left to the discretion of political authorities and judges. This area, which has a very wide place in Islamic criminal law, is called tazir crimes and penalties. This article deals with the discussions around the 33rd verse of Maidah Surah, which regulates the crime of terrorism. Based on the expression "corruption" in the verse, the effect of the concepts of "corruption" and "oppression" on the differentiation of meanings and punishments is emphasized. Many jurists are of the opinion that the death penalty for terrorist crimes is only for those who kill. However, it is a fact that subversion is considered a crime in the context of tazir crimes, and many actions have been subject to criminal prosecution, up to the death penalty, with the accusation of "sâ‘î bi'l-fasâd" throughout the historical process.

It is known that many grievances have occurred due to the accusation of "disruption" within the framework of the wide discretion granted to the political authority regarding Tazir. It is possible to say that the accusation of "subversion", whose boundaries are not fully drawn legally today and, in the future, as in the past, has a significant potential to create new grievances.

Keywords: Law, Crime, Punishment, Tazir, Discord.

1. GİRİŞ

İslâm hukukunda suç ve cezaların bir kısmı Kur'an ve sünnette açıklanmıştır. Kur'an ve sünnette açıklanan suç ve cezalar kısas ve had olarak adlandırılırken, bunların dışında kalan suç ve cezaların belirlenmesi klasik kaynaklarda ulu'l-emr olarak ifade edilen siyasi otorite ve hâkimlerin takdirine bırakılmıştır. Ta'zîr olarak ifade edilen son gruptaki suç ve cezalar sonuç itibariyle daha geniş bir alanı kapsamakla birlikte, klasik kaynaklarda ta'zîr bölümü oldukça sınırlı bir yer bulabilmektedir. Bunun en önemli nedeni -kanunilik ilkesi açısından da eleştiri konusu olan- (Erdoğan, 2023: 16-24) ta'zîr cezalarının çoğunlukla suçtan sonra belirlenmesi ve hâkimlere ceza tayininde geniş takdir yetkisi tanınmasıdır. İslâm kamu hukukunun yeterince gelişmemiş olmasında hukuk siyaset ilişkisinin önemli bir payının olduğunu da unutmamak gerekir. (Yaman, 2004; Koşum, 2008: 123-131)

Her konuda olduğu gibi İslâm ceza hukukunda herhangi bir suç ve cezasının doğru bir şekilde tespit edilebilmesi konuyla ilgili âyetlerin bütünlük içerisinde değerlendirilip, tabir caizse bütünün parçalarının bir araya getirilmesine bağlıdır. Aynı konudaki âyetlerden bir veya birkaçını ilgili âyetlerden ayırmak veya söz konusu âyetlerdeki bir ifadenin bağlamından ve ilgili olduğu âyet kümesinden bağımsız olarak anlamlandırmak hatalı sonuçlara sebebiyet verecektir. Bu konuda pek çok örnekle karşılaşmaktayız. Bunlardan birisi de "fesad" (bozgunculuk) kavramının ilgili olduğu âyet ve suç-ceza hakkındaki genel ilkeler konumunda olan âyetlerden bağımsız olarak değerlendirilmesi sonucu ulaşılan yanlış anlayıştır. Mâide Sûresi 33. âyetinde geçen ve suçların sınıflandırılmasında belirleyici bir vasfı olan "fesad" kavramının bağlamından kopararak tanımı tam olarak yapılmayan yeni suç ihdası, bu konuda yapılan yanlışların tipik bir örneğidir.

Tarih boyunca genel kabule ve inanişaya aykırı söz ve eylemlerde bulunanlar toplum tarafından dışlanmış hatta ısrarcı olanlar çoğu zaman ölümle tehdit edilmişlerdir. Bozgunculuk kavramının istenmeyen kişileri sindirmek ve bertaraf etmek için araç olarak kullanılmasının eskiye dayanan bir geçmişi bulunmaktadır. Peygamberlerin hayatı bunun tipik örneklerinden birini teşkil etmektedir. İnsanları hidayete ulaştırma ve toplumu ıslah etme amacıyla gönderilen peygamberlerin çoğu zaman bozgunculuk yapmakla suçlanmaları, tehdit edilmeleri, hatta öldürülmeleri bu gerçeğin tarihi bir tezahürüdür. Asıl bozguncu kendisi olmasına rağmen, (Kur'an: el-Ârâf, 7/103; el-Kasas, 28/4) Firavun'un Musa'yı (a.s) bozguncu olmakla suçlayan aşağıdaki ifadeleri konunun tam olarak anlaşılması için yeterlidir:

"Firavun dedi ki: "Bırakın beni, Mûsâ'yı öldüreyim. (Faydası olacaksa) Rabbini yardıma çağırın! Çünkü ben onun, dininizi değiştireceğinden yahut yeryüzünde bozgunculuk çıkaracağından korkuyorum." (Kur'an: el-Mü'min, 40/26)

Firavun'un, gerçeği gören ve Hakk'a teslim olan dolayısıyla; Ona göre kendisine isyan eden adamları hakkında sarf ettiği "...sizin ellerinizi ve ayaklarınızı çaprazlama keseceğim ve mutlaka sizi hurma dallarına asacağım..." (Kur'an: et-Taha, 20/71; el-Ârâf, 7/124; eş-Şuarâ, 26/49) şeklindeki tehditlerinin Kur'an'da terör suçları için öngörülen cezaların tekrarı mahiyetinde olması da ayrıca manidardır.

Klasik kaynaklarda ta'zîr suçları bağlamında, Kur'an ve sünnete muhalefet, bidatçılık, zındıklık, bozgunculuk gibi suçların (İbn Teymiyye, 1983: 99) tanımı tam olarak yapılmadığı ve yorumu açık bırakıldığı için, siyasi kararlar ile hukukun çiğnendiği tarihi bir vakıadır. (Ocak, 1998: 212, 277, 320, 325; Menekşe, 2019: 99, 141)

İnsanlık tarihi boyunca toplumda fesat çıkarma, bozgunculuk yapma gibi tarifi tam olarak yapılmayan, yoruma açık bırakılan suçlar vesilesiyle ceza hukuku, siyasi gücü elinde bulunduranlar tarafından muhaliflerini sindirme adına adeta bir sopa gibi kullanılmıştır. Bozgunculuk suçlaması ile cezai takibe konu olan birçok eylemin ölüm cezası ile sonuçlanması, konunun hukuki olmaktan ziyade siyasi bir anlamının olduğunu göstermektedir. Bu yönüyle “bozgunculuk” kavramı istismara açık, hukukun siyasete alet edilmesi açısından büyük bir potansiyel oluşturması açısından önem arz etmektedir.

Kaynaklarda genellikle ta‘zîr başlığı altında suç kapsamında değerlendirilen bozgunculuk ve aynı anlama gelen fitne kavramları çağdaş dönemde çok sayıda akademik çalışmaya konu olmuştur. Bu makalede terör suçunu konu edinen Mâide Sûresi 33. âyetinde yer verilen “bozgunculuk” kavramının mahiyeti ve bir bütün olarak suçların sınıflandırılmasındaki etkin rolü konu edilmektedir. Ayrıca bozgunculuk kavramının ta‘zîr suçları içerisindeki karşılığı hakkında değerlendirmelere yer verilmektedir.

2. İSLÂM HUKUKUNDA SUÇ VE CEZALAR

İslâm hukukunda suç ve cezalar “ukûbât” bölümünde kısas, hadler ve ta‘zîr olmak üzere üç ana başlıkta incelenmektedir. Kasten adam öldürme ve yaralama suçları kısas olarak adlandırılırken, Kur’an ve sünnette açıklanan belirli sayıda suç ve ceza had olarak isimlendirilmektedir. Kur’an ve sünnette açıklanmayan suç ve cezalar ise ta‘zîr grubunda açıklanmaktadır.

2.1. Kısas Suçları ve Cezası

İslâm hukukunda kısas suçları kasıtlı adam öldürme ve vücut bütünlüğüne yönelik müessir filler olmak üzere iki kısımda ele alınmaktadır. Kasten adam öldürme suçunda cezanın infazı mağdur yakınlarının talebine bağlıdır. Mağdur yakınlarına af ve uzlaşma gibi seçenekler sunulması sebebiyle kısas, diğer hukuk sistemlerinde kamu davası kapsamında öngörülen idam cezasından farklıdır. (Erdoğan, 2017: 192-194) Vücut bütünlüğüne yönelik kasten yaralama suçlarında da kısas cezası öngörülmekle birlikte, suçlunun daha fazla zarar görmesi ihtimaline karşılık yaralamalarda her zaman kısası uygulamak mümkün değildir. Bu sebeple kasten yaralamalarda kısasın uygulama imkânı olmadığı durumlarda verilen zararın bir başka yöntem ya da diyet ile karşılanması yoluna gidilmektedir. Mağdurun kısas yerine diyeti tercih etmesi de mümkündür. (Mevsilî, ts.: 5/30-32; Dağcı, 2002: 490, 491)

2.2. Had Suç ve Cezaları

İslâm ceza hukukunda sınırları kanun koyucu tarafından belirlenmiş ve bu kapsamda hiç kimseye herhangi bir değişiklikte bulunma yetkisi tanınmamış olan suç ve cezalar had olarak adlandırılmaktadır. Hangi suçların had kapsamında olduğu konusunda fıkıh ekolleri arasında görüş ayrılığı bulunmaktadır. Hukukçuların çoğunluğu zina, asılsız zina isnadı, hırsızlık, terör suçlarını had kapsamında değerlendirirken, şarap içme/sarhoşluk, isyan ve dinden dönme suçlarında görüş ayrılığı bulunmaktadır. (Erdoğan, 2021: 49)

2.3. Ta‘zîr Suçları ve Cezası

Ta‘zîr suç ve cezalarını belirleme yetkisi siyasi otorite ve hâkimlerin takdirine bırakılmıştır. Bu kapsamdaki suçlar için hâkimler suç, suçlu ve toplumun yararı çerçevesinde ceza tayininde bulunmaktadır. İslâm hukukunda kısas ve had suçlarının belli bir sayı ile sınırlanmış olması, ta‘zîre oldukça geniş bir alan bırakmıştır. Kısas ve had suçlarının suçun unsur ve şartlarında eksiklik olması durumunda bu suçların da ta‘zîre dönüşmesi hesaba katıldığında bu alanın ne derece geniş olduğu daha iyi anlaşılır. (Aydın, 1993: 479) Ancak klasik kaynaklarda ta‘zîr grubuna giren suç ve cezaları ayrıntılı olarak açıklamak yerine, genel ilkeler düzeyinde ve oldukça sınırlı düzeyde bilgi verilmekle yetinilmektedir. En kapsamlı klasik eserlerde ta‘zîr konusuna ayrılan bölüm birkaç sayfayı geçmemektedir.

Ta'zîr başlığı altında sadece bir kısım suçlar sayılırken, hangi suç için ne tür bir cezanın verileceği genellikle belirtilmemiştir. Ta'zîr kapsamındaki suçlar için ölüm dâhil, uyarı, kınama, sopa, hapis, sürgün, para cezası gibi yaptırımlardan herhangi birisini ulü'l-emr ya da hâkim tarafından takdir edilecektir. (Üçok, 2002: 81)

2.3.1. Bozgunculuk Suçu ve Cezası

Bozgunculuk suçu ve cezası hakkında doğru bir sonuca ulaşabilmek için öncelikle bu ifadenin geçtiği İslâm ceza hukukunda hırâbe olarak isimlendirilen terör suçunun mahiyetini kavramak gerekir. Terör suçu tüm boyutlarıyla ilgili âyette şu şekilde açıklanmaktadır:

“Allah'a ve Resûlüne savaş açanların ve yeryüzünde bozgunculuk çıkarmaya çalışanların cezası; ancak öldürülmeleri yahut asılmaları veya ellerinin ve ayaklarının çaprazlama kesilmesi yahut o yerden sürülmeleridir...” (Kur'an, el-Mâide, 5/33)

Âyette terör suçu için dört farklı ceza öngörülmektedir. Bunlar:

1. Ölüm
2. Asma
3. Organ kesme
4. Sürgün

İslâm hukukçuları âyette yer verilen cezaların hangi suçlar ile eşleştirileceği konusunda farklı düşünceler sergilemektedirler. Diğer fıkıh ekollerinden farklı olarak, Mâlikîler, öldürme veya mala yönelik bir hak ihlâli olmasa bile halkı korku ve endişeye sevk eden terör suçluları hakkında siyasi otoritenin ölüm cezasına hükmedebileceği kanaatindedirler. (Sahnûn, 1994: 4/552) Şâfiî, Hanefî ve Hanbelîler ise cezanın suçun ağırlığına göre değişeceği ilkesinden hareketle, ancak kasten öldüren kişi hakkında ölüm, mal varlığına yönelik hak ihlâllerinde organ kesimi, öldürme ve mal varlığı ihlâli olmaksızın, toplumu korku ve endişeye sevk eden terör suçlarında sürgün cezası verilmesi gerektiği şeklinde görüş açıklamaktadırlar. (Şâfiî, 2001: 6/385; Serahsî, 9/195; Kâsânî, 1974: 7/93; Behûtî, 1997: 5/130) Malikilerin terör suçlarında siyasi otoriteye geniş yetkiler tanıyan anlayışları, Hanefî ve Şâfiîler tarafından suç-ceza uygunluğuna aykırı bulunarak eleştirilmiştir. Hanefî hukukçu Kâsânî, (ö. 587/1191) naslar ve akla göre cezanın suçun ağırlığına göre değişeceği şeklinde kanaat belirtir ve görüşünü desteklemek amacıyla “bir kötülüğün karşılığı onun dengi bir kötülüktür.” (eş-Şûrâ, 42/40) Âyetini delil olarak zikreder. (Kâsânî, 1974: 7/93) Şâfiî hukukçu Nevevî, (ö. 676/1277) de suç ve suç ile verilen zarara göre cezaların farklılaşacağı, dolayısıyla cezaların suçlara göre sınıflandırılması gerektiği düşüncesindedir. (Nevevî, 1989: 11/153)

Terör suçu hakkındaki âyette ölüm cezasının yanında ayrıca salb (asma) cezasına yer verilmektedir. Salb cezası ölüm cezasının infazının ardından teşhir ve ibreti alem için cesedin asılması anlamında olduğu belirtilmektedir. (İbn Teymiyye, 1983: 72) Bu açıdan salb, suçlunun daracında ip ile asılarak ölüm cezasının infazından farklılık gösterir. Nitekim Hz. İsa hakkındaki şu âyet salb ile ölüm cezasının farklılığını net bir şekilde ortaya koymaktadır:

“...onu öldürmediler ve asmadılar...” (Kur'an: en-Nisâ, 4/157)

İslâm ceza hukukunda hadler olarak nitelendirilen suçlardan kasten adam öldürme ve hırsızlık suçları mahiyeti itibarıyla, zulüm” ve “fesad” olmak üzere iki ayrı kategoride olabilmektedir. Kasten adam öldürme ve hırsızlık suçu adi suç olarak niteleyebileceğimiz bir yapıda olduğunda “zulüm”, (bkz. Kur'an, el-Mâide, 5/39; el-Arâf, 7/23; el-İsrâ, 17/33) toplumsal barışı tehdit eden terör kapsamında olduğunda, “fesad” olarak nitelendirilmektedir. (Bkz. Kur'an, el-Bakara, 2/205; el-Mâide, 5/32, 33; Yusuf, 12/73) Yusuf (a.s.)'un kardeşlerinin kendilerine isnat edilen hırsızlık suçlamasına cevaben: “biz bu ülkede fesat çıkarmaya gelmedik, hırsız da değiliz” (Kur'an, Yusuf, 12/73) şeklindeki savunmaları, mal varlığına yönelik “zulüm” ve “fesad” kapsamında her iki tür suçlamayı da kabul etmediklerini göstermektedir. Aynı şekilde bir başka âyetteki şu ifadeler de kasten adam öldürmenin “zulüm” ve “fesad” olmak üzere iki farklı aşamasının varlığı ortaya koymaktadır:

“...kim, bir insanı, bir can karşılığı veya yeryüzünde bir bozgunculuk çıkarma karşılığı olmaksızın öldürürse, o sanki bütün insanları öldürmüştür...” (Kur’an, el-Mâide, 5/32)

Kasten adam öldürme suçu “zulüm” kapsamında kaldığında cezası kısas iken, (Kur’an, el-Bakara, 2/178) aynı suçun ikinci aşaması olan “fesad” kapsamında terör suçu olarak işlendiğinde ölüm cezasının yanında salb (asma) cezası da gündeme gelmektedir. Aynı şekilde “zulüm” kapsamında olan mal varlığına yönelik suç için el kesme cezası öngörülürken, (Kur’an, el-Mâide, 5/38) “fesad” kapsamında el ve ayak çapraz kesim cezası öngörülmektedir. (Kur’an, el-Mâide, 5/33)

Sonuç olarak, terör suçu hakkındaki Mâide Sûresi 33. âyeti “fesad” kapsamında kasten adam öldürme, mal varlığına yönelik hak ihlalleri ve tedhiş eylemleri olarak ifade edilen öldürme ve mala yönelik hak ihlâli olmaksızın toplumda endişe ve korku yaratan eylemlerin cezalarını belirlemektedir.

Yukarıda ifade edildiği gibi Mâlikîlerin dışında kalan hukukçular toplumsal barışı tehdit eden terör suçu kapsamında ancak öldüren kişi hakkında ölüm cezası verilebileceği kanaatindedirler. Öldürme ve mal varlığına yönelik hak ihlâli olmaksızın, sadece insanları korku ve endişeye sevk eden suç için ise âyette sürgün cezası öngörülmektedir. Dolayısıyla, öldürmeyen kişi hakkında, bozgunculuk suçlamasıyla ölüm cezası öngörüsünü âyetin kapsamına dâhil etmek mümkün değildir. Âyette geçen “bozgunculuk” ifadesi herhangi bir suçu tanımlamaktan ziyade, “fesad” kapsamında can ve mal varlığına yönelik hak ihlâli suçunun unsuru ve nitelikli hale gelmesinin şartıdır. Dolayısıyla “bozgunculuğun” bir suç olarak telakki edilmesi doğru değildir.

Ayrıca söz konusu âyeti suç-ceza genel ilkeleri olarak niteleyebileceğimiz âyetlerden (Kur’an, el-En’âm, 6/160; Yunus, 10/27; en-Neml, 27/90; el-Kasas, 28/84; eş-Şura, 42/40; el-Mü’min, 40/40) bağımsız olarak düşünülmesi de mümkün değildir. Zira Kur’an’da ayrıntılı olarak açıklanan bir kısım suç ve cezalarla ilgili âyetler, genel ilke konumundaki âyetlerle bağlantılı ve bu âyetlerin sonucu ve örnek çözümler mahiyetinde her biri ayrı bir cezalandırma türünü temsil etmektedir. Suça göre ceza ya da suç ceza uygunluğu olarak ifade edebileceğimiz bu yapıya göre kasten öldürmeyen bir kişi hakkında ölüm cezası öngörüsü yerinde değildir. Kasten adam öldüren kişi için bile maktül yakınlarına af yetkisi vermekle, suçlu için hayata dönüş kapısını aralayan bir anlayışın öldürmeyen kişi hakkında ölüm cezasına onay vermesi mümkün değildir.

Ta’zîr suçlarının cezasının hadleri aşamayacağı ilke olarak benimsense de ta’zîr kapsamında suç-ceza uygunluğuna aykırı olarak bir çok suçta olduğu gibi bozgunculuk için de e kadar varan cezalar söz konusu olmuştur. Nitekim tarihi süreçte bozgunculuk ve zındıklık gibi suçlamalarla, öldürmediği halde çok sayıda kişi hakkında ölüm cezasına hükmedilmiştir. Örnek olarak Osmanlı müderrislerinden olan Molla Lutfî’nin (ö. 900/1495) namazla ilgili bir ifadesi zındıklık olarak kabul edilmiş ve maslahat gereği Hanefî mezhebi yerine, zındıklık suçunda faile tövbe hakkı tanımayan Mâlikî mezhebinin görüşü esas alınarak, (Ocak, 1998: 325) failin idam sehvasına giderken kelime-i şehâdet getirmiş olmasına rağmen, ceza infaz edilmiştir. (Özen, 2001: 46-48)

Siyasi otorite ve hâkimlerin ceza belirlemede naslara bağlılık, adaleti gözetme, suçları misliyle cezalandırma ve suç-ceza dengesini gözetme gibi sorumlulukları olduğu belirtilse de (İbn Kayyım, 1428: 7: Zehre, ts.: 70, 71) bu ilkelerin her zaman için gözetilmediği ve bir kısım idareciler tarafından hukukun ihlâl edildiği tarihi bir vakıdır. (Ertürk, 2002: 70, 71) İdarecilerin bireysel tasarruflarının yanında İslâm ceza hukukunda siyasi otorite ve hâkimlere geniş yetkiler tanıyan ta’zîr ve siyaset cezaları anlayışı buna ilkesel olarak zemin hazırlamış ve meşruiyet kazandırmıştır.

Osmanlı’da “sâî bi’l-fesâd” suçlaması ile çok farklı suçlar hakkında siyaseten katl cezası uygulaması (Koç, 2017: 97, 125, 127, 152; Katgı, 2013: 85-115) suçun tam olarak tanımlanmaması sebebiyle siyasi otoriteye açılan alandan kaynaklanmaktadır. Yoruma açık bu tür bir suçlama ile birçok eylemin bozgunculuk kapsamına dâhil edilmesi ve ölüm cezasına hükmedilmesi pekâlâ mümkündür. Osmanlı hukukunda Hanefî mezhebi esas olmasına rağmen bu bağlamdaki uygulamalar Mâlikîlerin, terör suçlarında her halükârda siyasi otoriteye ölüm cezası verme yetkisi tanıyan görüşüne (Sahnûn, 1994: 4/552) daha yakındır.

Osmanlı örfi ceza hukukunun, İslâm hukukundaki cezaları önemli ölçüde ağırlaştırmasında “sa’y bi’l-fesâd” kavramından zaman zaman zorlanmasının önemi büyüktür. (Aydın, 1993: 7/480) Bağy (isyan) suçu kapsamında uygulanan siyaset cezalarında durum bundan farklı değildir. Aslında öğretilerde birçok hukukçu tarafından terör (hırâbe) suçu kapsamında değerlendirilen bozgunculuk ve isyan suçunun hangi aşamasında ne tür cezanın verileceği konusunda kesin bir ayırımı bulunmaması, bu sonucun ortaya çıkmasında en büyük etkidir. İslâm hukukundaki bu durum, Osmanlı hukukunda da aynı şekilde devam etmiştir. Bu bağlamda suçun unsur ve şartları dikkate alınmadan ceviz verilen kardeş katli (Yurtseven, 2017: 342, 343) uygulamalarında, çoğu zaman muhtemel bozgunculuk tehlikesine karşı kesin çözüm üretilmiştir.

Sonuçta Kur’an ve sünnete muhalefet, bidatçılık, zındıklık, bozgunculuk gibi tanımı tam olarak yapılmayan, yoruma açık suçlamalarla siyasi kararların verildiği bir gerçektir. İnsanlık tarihi boyunca toplumda fesat çıkarma, bozgunculuk yapma gibi suçlamalarla ceza hukuku, siyasi otorite tarafından toplumu sindirme amacıyla kullanılmıştır. Son dönemde yaşanan kimi ülkelerdeki toplumsal olaylarda protestocuların en basit eylemleri sebebiyle idam ile yargılanmaları ve bozguncu olarak suçlanmaları, tarihi süreçte yaşananlar ile günümüz arasında pek bir farkın olmadığını göstermektedir. İslâm ceza hukukunda zındıklık, bozgunculuk, bidatçılık gibi suçların geçmişte olduğu gibi gelecekte de muhalif gruplar tarafından istismar edilebilecek bir potansiyel barındırdığını belirtmek gerekir.

3. SONUÇ

Mâide sûresi 33. âyetinde terör suçu bağlamında kullanılan “bozgunculuk” ifadesi herhangi bir suçun tanımı olmaktan öte, suçun “zulüm” kapsamında “fesad” kapsamına yükselmesinde etkili olan önemli bir kavramdır. Elbette bozgunculuğun eyleme dönüşmesi durumunda, sınırları tam anlamıyla çizilmek kaydıyla bir suç olarak tanımlanması mümkündür. Ancak bu şekilde bir tanımlama yapılsa da kanaatimize göre kasten adam öldürmenin olmadığı bir suç hakkında ölüm cezasının öngörülmesi mümkün değildir. Nitekim İslâm hukukçularının çoğunluğu da Mâide sûresi 33. âyetinde öngörülen ölüm cezasının, sadece kasten öldürenler hakkında olduğu kanaatinde. Tüm bunlarla birlikte bozgunculuk, çoğu zaman farklı kavramlar adı altında suç olarak telakki edilerek, çok sayıdaki fiilin bu suça dâhil edildiği bilinmektedir. Bozgunculuk tanımının tam olarak yapılmaması, ta’zîr cezalarını belirleme konusunda tam yetkiye sahip olan siyasi otoriteye söz konusu kavramı sonuna kadar kullanma imkânı vermiş ve maalesef, tarihi süreçte siyasi kararlar ile çok sayıda insan mağdur edilmiştir. Tanımı tam olarak yapılmayan bozgunculuk suçlamasının bugün olduğu gibi, gelecekte de -olumsuz anlamda- oldukça yüksek düzeyde potansiyel barındıran, kullanışlı bir kavram olduğu söylemek yanlış olmaz.

4. KAYNAKÇA

Aydın, M. (1993). “Ceza”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA), (VII): 478-482, İstanbul.

Behûfî, M. (1997). Keşşâfû’l-ginâ an metni’l-iknâ, Âlemü’l-kütüb, Beyrut.

Dağcı, Ş. (2002). “Kıyas”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA), (XXV): 488-495, Ankara.

Erdoğan, S. (2021). İslâm Ceza Hukuku (Eleştirel ve Farklı Bir Yaklaşım), Akademisyen Yayınevi, Ankara.

Erdoğan, S. “Kamu Hukuku-Özel Hukuk Ayırımı ve İslami Cezalar”, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2017 (58/1): 185-203.

Erdoğan, S. “Ta’zîr Suç ve Cezalarının Kanunilik İlkesi Açısından Değerlendirilmesi”, İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi, 2023 (42/1): 1-38.

Ertürk, M. “Şiddet İçerikli Bazı Rivayetlerin Tahlili ve Tenkidi”, Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2002 (1/2): 71-99.

- İbn Kayyim, M. (1428). *et-Turuku'l-hukmiyye fis'-siyaseti's-şer'iyye*, Daru'l-âlemi'l-fevâid Mekke.
- İbn Teymiyye, T. (1983). *Siyâsetü's-şer'iyye fî ıslâhı'r-râ'î ve'r-raiyye*, Dâru'l-Âfâkı'l-cedîde, Beyrut.
- Kâsânî, A. (1974). *Bedâi'u's-sanâi' fi tertîbi's-şerâi'*, Dâru'l-kütübü'l-ilmîyye, Beyrut.
- Mevsîlî, A. (ts.). *el-İhtiyar, li ta'lîli'l-muhtar*, Dâru'l-kütübü'l-ilmîyye, Beyrut.
- Menekşe, Ö. (2019). *Osmanlı Toplumunda Zındıklık: -Patpurunzade Örneğinde Bir İnceleme*. Bilge Kültür Sanat, İstanbul.
- Nevevî, M. (1989). *el- Minhâc*, Matbaay-ı mısriyye, Kahire.
- Katğı, İ. "Osmanlı Devleti'nde Padişahın Emriyle (Siyaseten) Katledilmiş Şeyhülislamlar", *History, Studies*, 2013 (5/3): 85-115.
- Koç, M. (2017). *Osmanlı Hukukunda Ta'zir Suç ve Cezaları*, Aybil Yayınları, Konya.
- Koşum, A. "İslâm Kamu Hukuku Alanına İlişkin Klasik Literatürün Azlığı Üzerine Mülâhazalar", *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2008 (18): 123-131.
- Ocak, A. (1998). *Osmanlı Toplumunda Zındıklık ve Mülhidler (15.-17. Yüzyıllar)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Özen, Ş. "İslam Hukukuna Göre Zındıklık Suçu ve Molla Lutfi'nin İdamının Fıkhîliği", *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 2011 (6):17-62.
- Sahnûn, S. (1994). *el-Müdevvenetü'l-kübrâ*, Dâru'l-kütübü'l-ilmîyye, Beyrut.
- Serahsî, M. (t. y.) *el-Mebsût*, Dâru'l-marife, Beyrut.
- Şafiî, M. (2001). *el-Ümm*, Dâru'l-vefâ, y.y.
- Üçok C.; Mumcu A.; Bozkurt, G. (2002). *Türk Hukuk Tarihi*, Ankara.
- Yaman, A. (2004). *İslâm Hukukunun Oluşum Süreçlerinde Hukuk Siyaset İlişkisi*, Yediveren Kitap, İstanbul.
- Zehre, M. *el-Cerîme ve'l-ukûbe fî'l-fikhi'l-İslâmî: el-Ukûbe*, Dâru'l-fikri'l-arabî, ts. Kahire.
- Yurtseven, Y. (2017). "Suç ve Cezaların Kanuniliği İlkesi Çerçevesi İslâm Ceza Hukukunda Örfî Hukukun Yeri ve Osmanlı Uygulaması". *İslâm Ceza Hukuku Tebliğler Kitabı I-II*, 332-351, Lale Yayıncılık, b.y.